

Valeria Novodvorskaja loeng „Venemaa ajaloofilosoofia lühikursus“ 30.04.2010.a. Tallinnas

Kokkuvõtte koostas Mari Kodres

Venemaa inimõiguslane ja teisitimõtleja Valeria Novodvorskaja alustas oma loengut vabandusega Venemaa demokraatlike jõudude nimel Eesti ees Nõukogude Liidu toime pandud kuritegude pärast. „Millist legitiimsust omab okupatsioonifakti ja inimsusevastaste kuritegude tunnistamine?“ küsis Novodvorskaja ja tõdes, et *de facto* Vladimir Putini juhitud Venemaal tänapäeval legitiimsust ei eksisteerigi. „Hunta Putini selja taga ei ole legitiimne,“ märkis ta. Juhul, kui Venemaal õnnestub võimule tulla demokraatlikel jõududel, lubas Novodvorskaja Balti riikidele ka majanduslikku kompensatsiooni. „Loodan, et see juhtub enne, kui loodusjõud ammenduvad. Ka Soome, Jaapan ning Läti saavad tagasi oma osa,“ kinnitas ta.

Kuid kuidas sai Venemaast koletis? Sellele küsimusele vastamiseks süübis Novodvorskaja Venemaa ajalukku, vaadeldes Venemaa ajalugu tsüklilisena. Veelahe Venemaa ja Euroopa vahele tekkis 10. sajandil, mil rändhõimude poolt ohustatud venelased olid sunnitud ühise vaenlase vastu võitlemiseks moodustama kogukonnad. „Seal on Venemaa kolhoosikultuuri juured. Vallutused lõikasisid meid ära Euroopa ja Rooma kultuuri klassikalisest pärandist,“ sõnas ta. Selles peituvad ajaloolised põhjused, miks Venemaa pole võimeline lepinguid sõlmima ning nendest kinni pidama.

Erinevalt Läänest puudus Venemaal ka vastuseis ilmaliku ja kirikliku võimu vahel. Kristlusest võttis Venemaa üle müstika ning alates 16. sajandist ning Ivan IV Grosnõist (ehk Ivan Julmast) täieliku allumise võimule. „Isake tsaar võttis kõik, isegi jumalale ei jäänud midagi,“ toonitas Novodvorskaja juhi ainuvõimu.

Ta tõmbas paralleeli II maailmasõja ning Mongoli ikkest vabanemise vahel. Pärast Moskva ja Novgorodi ühendamist kadus Venemaal sisekonkurent. „Kuldhordist vabanemine tähendas samaaegselt siseriiklikku orjusse langemist – nii, nagu Hitlerist vabanemine tähendas Stalini diktatuuri,“ sõnas ta.

Novodvorskaja lõi veel ühe võrdluse tänapäeva Venemaaga, kus vallutatud aladest ei saada otsest kasu, ent tagasi neid alasid ei anta. Ta meenutas Žirinovski ütlust: vene sõdur tahab oma saapaid pesta India ookeanis. „Sellest unistati juba 1914. aastal, kui taheti vallutada Bosporust ja Dardanelle,“ viitas ta.

Ivan Grosnõi valitsusajast sai tema sõnul alguse ka vene rahva terav jagunemine juhi, juhtkonna ning rahva vahel. Kodaniku-idee on Venemaal võõras – sealtpeale on ainult juhile alluv lähiringkond ning holopid ehk lihtrahvas.

Mongoli ikke aegadest on tema sõnul pärit ka tänapäeva kandunud tava osta ametnikke ning võimuladvikut ära kingitustega, teisisõnu korruptsiooni juured, ka riigitasandil.

Reformituuled hakkasid Venemaal puhuma alles Aleksander II ajal, mil Venemaal viidi sisse kaasaegne kohtusüsteem ja vandekohust. „Tänapäeva Venemaal ei saa uskuda kumbagi neist. Terroristidel või ekstremistidel näiteks puudub võimalus õiglaseks kohtumõistmiseks,“ väitis Novodvorskaja. Kohtute kõrval on tema sõnul oma vabaduse kaotanud ka Venemaa ülikoolid.

Boriss Jeltsini reforme nimetas ta ajaloo kordumiseks, sest need jäid sarnaselt Aleksander II reformidega poolikuks. Viimasele sai saatuslikuks Poola ülestõus 1863. aastal, Jeltsinile see, et majanduslikult keerulisel ajal puudus tal ka rahva mandaat. „Inimesed ei suutnud valida,

demokraatia ei muutunud Venemaale omaseks ning ka vaba ajakirjandus ei olnud võimeline ellu jääma,” rääkis Novodvorskaja ja tõi näiteks ühe liberaalseima raadiojaama „Ehho Moskvõ“, mis kuulub samas energiahiid Gazpromile.

Suhtetes lähinaabritega meenutas Novodvorskaja Aleksander III venestamispoliitikat. „Vene impeerium oli ja on seisukohal, et kõik lähinaabrid on osa Venemaa kolooniatest. Vaadake, mis toimub siin või Kaukaasias,” märkis ta.

Venemaa ajaloo tsüklilisi arenguid kokku võttes tõdes Novodvorskaja, et alati on areneva demokraatia alged lämmatanud peale tunginud autokraatia. Venemaa demokraatia arengu kõige paljulubavamaks perioodiks pidas Novodvorskaja just Nõukogude Liidu lagunemisele järgnenud Jeltsini Venemaa algusaega.

Venemaa rahvuspsühholoogiliseks tunnusjooneks nimetas ta lõhenenud mälu ja frustratsioonitunnet. „Kogu oma loodusliku rikkuse juures on Venemaa jäänud vaeseks ja harimatuks. Näiteks Eestisse tülles häirib suurt osa venelasi see, et nad ei saa enam Baltikumi tulla kui oma isiklikku kuurorti, vaid peavad selleks läbima hulga formaalsusi,” tõi ta näite. Impeeriumikompleksis vaevlev Venemaa kasutab oma vähest majanduslikku ressursi eelkõige kättemaksuks. Novodvorskaja hinnangul oleks eriti pärast Gruusia sõja alustamist pidanud Lääs üles näitama otsustavust ning näitama Venemaale ust nii G8-st kui OSCE-st. „Isegi Stalini Venemaa visati Rahvaste Liidust välja, ent Putini Venemaa naudib karistamatust,” lausus ta. Võõraste territooriumide vallutamisest ei saa Venemaa Novodvorskaja sõnul midagi – Gruusiast, Abhaasiast, Lõuna-Osseetiast või Krimmist pole Venemaale tegelikult mingit kasu, riik pole võimeline seal midagi üles ehitama, kuid sellele vaatamata ei ole Venemaa nõus Lätile tagasi andma isegi väikest Abrene maakonda.

II maailmasõja lõppemise tähtpäeva, 9. mai pidustuste kohta ütles Novodvorskaja, et Eesti ja teiste Ida-Euroopa riikide üldsus võiks koguneda päev varem - 8. mail - mälestama kõiki Nõukogude agressiooni all kannatanuid. „On paradoksaalne, et Venemaal tähistatakse võitu fašismi üle, mida kaasaegsel Venemaal nii avalikult kultiveeritakse,” lausus Novodvorskaja. Hiljuti kirjutas Novodvorskaja avaliku pöördumise, kus väitis, et Venemaa rahvas tahaks elada rikkalt, kuid Venemaa intelligents sooviks elada vabalt.

Novodvorskajaga koos esinenud majandusteadlane ja endine riigiduumi saadik Konstantin Borovoi sõnas, et Venemaal on opositsioon vaikivast olekust muutumas üha häälekamaks. „Tuletame meelde 19. augustit 1991. aastal, mil hommikul olid Punasele Väljakule kogunenud üksikud putšivastased, aga järgmiseks päevaks juba sajad tuhanded. Praegu on meil käsil üleminekuprotsess, aga tulevik oleneb palju ka majanduse käekäigust,” leidis Borovoi. Tema sõnul tuleb Venemaal jälgida ka neonatside tegevust, kuna noorte seas on üha enam neid, kes näevad võimule tulemas ükskõik millist uut „pruuni“ režiimi. Samas on see kasulik ka Putinile, kes saab avalikkusele väita: teil on valida – kas meie või nemad.

Publiku seas viibinud Trivimi Velliste tundis huvi, kas Novodvorskaja hinnangul käitus Eesti riigi juhtkond 1939. aastal baaside lepingut sõlmides õigesti. Novodvorskaja arvas, et kui Eesti, Läti ja Leedu oleksid toona oma jõud ühendanud ning sarnaselt Soomega Venemaale vastu astunud, oleks vähemalt ära jäänud ekslik müüt vabatahtlikust Nõukogude Liitu astumist. Eesti taktika polnud Novodvorskaja arvates õigustatud ei moraalsest ega pragmaatilisest seisukohast. „Amoraalsed otsused ei ole kunagi pragmaatilised ja nende vastuvõtjad jäävad alati kaotajateks,” leidis ta.

Dissidentide-teisitimõtlejate elu kohta tänapäeva Venemaal sõnas Novodvorskaja, et nende reaalne mõju Venemaa ühiskonnas on väiksem kui Nõukogude Liidus. „Praegu viibime küll ise vabaduses, ent ei suuda kedagi vangist välja tuua või kaitsta. Ka pole tänaseni leitud Anna Politkovskaja ega Natalja Estemirova mõrvareid,“ lausus ta. Demokraatia ja sõnavabaduse edendamise praeguseks trumbiks pidas Novodvorskaja põhiseadust. „Peaksime selle erinevaid artikleid rohkem enda huvides ära kasutama,“ sõnas ta.

Venemaa opositsioonilist liikumist Solidaarsus hindas Novodvorskaja skeptiliselt ning nimetas liikumist populistlikuks. Erinevalt Lech Walesa Solidaarusest, mis oli katoliiklik ja sotsiaaldemokraatlik, ei ole praegusel Solidaarusel selget ega ühtset poliitilist programmi. „Kaasaegsel kommunismil ja fašismil on palju ühist,“ hoiatas ta.

Kodanikuühiskonnal on Novodvorskaja hinnangul Venemaal veel kõvasti arenguruumi. „Valitsevaks tendentsiks on sõdimine kapitalistide ning losside vastu,“ viitas ta Venemaal levinud äärmuslikele käitumismallidele ning muudatustele, mis toimunud eelkõige revolutsioonilisel teel. Järk-järguliste ning rahumeelsete muudatuste suunas peab Venemaa veel arenema.

Venemaa ärikultuuri suhtes oli Konstantin Borovoi pessimistlik, kuna väikeettevõtetal on praegu vohava korrupsiooni ning altkäemaksude taustal võimatu ellu jääda. Et poliitiline ning majanduslik vabadus on omavahel tihedalt põimunud, pole võimalik Venemaal ka sõltumatut ära ajada. „Suured ettevõtted ja korporatsioonid on riigi osalusega ning valitsus on nende suhtes ääretult protektsionistlik. Ka massimeedia õhutab seda propagandat,“ lausus Borovoi. Vaba majandus toimis tema sõnul Venemaal enam-vähem kuni 2000. aastani ehk Putini võimuletulekuni, sealpeale on valitsus reaalse konkurentsi välja suretanud. Borovoi ennustas, et naftahindade taaskordse langemise korral ootavad Venemaad suured majanduslikud raskused.

Samuti publiku seas viibinud Tunne Kelam väitis, et Läänes - sealhulgas Brüsselis - valitseb arusaam, et Venemaa pole demokraatiaks valmis. Novodvorskaja leidis, et Lääs on käitunud ekslikult, lubades Venemaale lisaega. „See ajab kogu maailma hauda,“ lisas ta. Borovoi täiendas, väites, et praegune režiim võib ellu jääda ainult teatud tingimustes. „Pingekolled nagu Balti riigid, Lääs, NATO või Tšetšeenia on siseriiklikuks ellujäämiseks režiimile väga olulised,“ sõnas ta. Borovoi toonitas uuesti, et suurima vea tegi Lääs, kui ei käitunud Gruusia sõja taustal Venemaaga piisavalt resoluutselt.

Venemaa-Ukraina suhete kohta kostis Novodvorskaja, et Ukraina president Janukovitš müüb Krimmi Venemaale maha üsna avalikult. „Krimmi annekteerimise kaudu on Ukraina omastamine juba lähenemas, Venemaa Musta mere programmiga on seotud ka huvid Gruusias,“ viitas Novodvorskaja Venemaa konkreetsetele huvidele lähinaabrite juures.

Konstantin Borovoi mainis veel Venemaa kallist, miljarditesse dollaritesse ulatuvat propagandat. „Võimsatele riikidele pakutakse suuri altkäemakse. Samuti toimub äraostmine meedias – avatakse uusi telekanaleid, suurtes ajalehtedes nagu briti The Guardian ilmuvad kinnimakstud Vladimir Putinit toetavad artiklid,“ sõnas ta.

„Kui riik, kes omab tuumarelva, valib demokraatiani jõudmiseks mingi erilise tee, mis vilistab seadustele, vabadele valimistele ja vabale ajakirjandusele, on see maailma jaoks tervikuna ohtlik,“ lõpetas Valeria Novodvorskaja.